

tardor 2022

Com les rutes dels ocells. *Apeirògon*, una forma on encaixar la confusió

Marta Pera

Quan em van proposar traduir *Apeirògon*, primer de tot, naturalment, em va sorprendre el títol: una paraula que jo no havia sentit mai.

Buscant a Google, vaig trobar definicions com ara: «En geometria, un apeirògon o polígon infinit és un polígon generalitzat amb un nombre infinit de costats. Els apeirògons són el cas bidimensional de polítops infinits. N'hi ha d'oberts, n'hi ha de tancats, són una seqüència de segments i angles i poden no tenir fi... Pot ser un apeirògon regular, amb un grup dièdric infinit de simetries. En la geometria euclidiana, un apeirògon és un polígon degenerat amb un nombre comptablement infinit de costats...» i altres explicacions per l'estil. En fi, un laberint en expansió contínua. No soc geòmetra ni matemàtica, i aquestes definicions em generaven confusió. Després vaig descobrir que «confusió» és un concepte clau en aquesta obra. L'autor pretén, amb una estructura literària molt pautada, donar forma a la confusió, endinsar-se en els replecs més fondos i desconeguts i presentar-la d'una manera digerible, agradable, fins i tot poètica.

Per sort, l'autor mateix, Colum McCann, ens aclareix i resumeix el concepte. Diu al llibre: «Apeirògon: una forma amb un nombre infinit comptable de costats.»

Així semblava més senzill, però això és un oxímoron: infinit i comptable. Continuava sent confús.

Però no us penseu que el llibre va de matemàtiques. Si entrem en la narració, veurem que la confusa figura de l'apeirògon –d'acord amb el Termcat vam establir aquesta forma en català– li serveix de metàfora, a l'autor. Apeirògon és el conflicte israeliano-palestí, una situació amb un nombre infinit de facetes, però que es poden comptar. Com els protagonistes del llibre, hem d'acceptar la confusió i aprendre a conviure-hi: «Feia temps que en Rami havia après a conviure amb la confusió. El caos era el combustible d'Israel.»

Quan em demanen que parli o escrigui sobre un llibre traduït, normalment vaig a l'arxiu de la traducció, per treure'n alguna idea, i aquesta vegada m'he trobat més de trenta documents de notes sobre política, història, geografia, religió jueva i cultura hebrea, religió musulmana i cultura àrab, vocabularis, mapes, consultes, citacions literàries i de llibres sagrats, cronologia, llistes d'ocells, de plantes, de topònims, de noms hebreus, de noms àrabs, de notes per a la transcripció, de poetes hebreus, de poetes àrabs, de canvis d'última hora: un nombre aparentment infinit de notes, però comptable.

Apeirògon és una novel·la híbrida: ens parla d'un conflicte real, amb persones reals –l'autor les coneix, ha estat a casa d'ells: en Basam Aramin, palestí, i la Salwa, la seva dona; en Rami Elhanan, israelià, i la seva dona, la Nurit Peled, activista pacifista, assagista, professora d'universitat, i el seu sogre, en Matti Peled, un general de l'exèrcit israelià que, després de la guerra dels Sis Dies, va protestar contra la política d'assentaments del govern–, que alhora són personatges. Diu al començament del llibre: «*Apeirògon* és una obra de ficció. Tots els incidents i diàlegs, i tots els personatges, amb excepció d'unes quantes figures històriques i públiques, són producte de la imaginació de l'autor. Quan apareixen personatges reals, les situacions, els incidents i els diàlegs relacionats amb aquests personatges són ficticis.»

De manera que l'autor crea una estructura literària i una trama fictícia al voltant de personatges i fets reals. Els personatges són tan reals que quan l'autor va venir a Barcelona, durant el dinar amb editors i llibreters, vam poder parlar amb un dels protagonistes, en Basam, que era a la pantalla del mòbil de l'autor i ens va acompanyar una estona.

Quan escrivia la novel·la, McCann s'inventava la història i els diàlegs, però ho preguntava tot als protagonistes reals abans de donar-ho per definitiu, per saber si hi estaven d'acord i si li donaven el vistiplau. Canviava alguns detalls de la seva vida amb fins literaris. Per exemple, la moto automàtica real d'en Rami a la novel·la és manual, perquè a l'autor li convé: l'automàtica no li dona tant de joc literari, i la manual, diu, és més sexi: el motorista pot fer el gest de canviar de marxa, girar els punys per donar gas, per frenar, etc., però aquests detalls han tingut el beneplàcit d'en Rami. Els fets són mercenaris, diu Colum McCann; són intercanviables. El que compta és la textura. La textura emocional

Tothom té alguna idea de la història de Palestina i Israel. En veiem i llegim notícies de tant en tant. Aquest llibre ens proposa pensar en els matisos, en els detalls del conflicte, en les contradiccions, les ironies i, sobretot, en el dolor.

Aquesta història va de dos homes que han perdut una filla en mans del bàndol contrari: un és palestí, l'altre és israelià. Que et matin una filla és de les pitjors coses que et poden passar en aquesta vida. En àrab, en hebreu i en sànscrit hi ha una paraula que defineix el pare que ha perdut un fill. Ni en anglès ni en català no en tenim cap per definir una realitat tan terrible com un pare que ha perdut un fill. Tenim «viudo», «orfe», per a persones que han perdut un ésser estimat i necessari, però, segons l'autor, no volem crear una paraula per a un dolor tan atroç.

La història gira en múltiples direccions i travessa una infinitud de temes i territoris geogràficament i cronològicament diversos com ara, i sobretot, els ocells i les migracions –hi ha seixanta-sis noms d'ocell–, però també la distribució de l'aigua, l'art medieval, el *Càntic dels càntics*, el cinema, una cançó de Prince, grafitis de Banksy, el minbar de Saladí, Al-Khwarazmí, inventor de l'àlgebra i els algorismes, Simeó l'estilita, la música de John Cage, i una miríada més, i McCann s'ho manega per revelar les connexions invisibles però essencials que hi ha entre totes les coses. Els múltiples fils de la història, com les rutes dels ocells migratoris, poden semblar erràtics, però saben on van.

El relat sempre torna a les dues nenes. L'Smadar, que tenia tretze anys quan va morir, i l'Abir, que en tenia deu. L'Smadar la va matar una bomba en un atemptat suïcida a Jerusalem, i l'Abir, una bala de goma a la nuca, disparada per un soldat israelià. Els nombrosos i diversos malabarismes estilístics tampoc no permeten que ens distraiguem de la noblesa i la valentia dels dos pares que s'acompanyen i es donen suport al llarg dels anys, incansablement, per tot el món, explicant la seva història, parlant contra l'Ocupació i a favor de la pau, desafiant i superant amenaces perilloses de la pròpia tribu.

Els dos pares que han perdut una filla, d'entrada, són enemics, fins que es coneixen, gràcies a l'organització Combatents per la Pau. El missatge del llibre –perquè en aquest llibre hi ha missatge–és: ja és hora que ens coneguem, que si no ens coneixem, ens tenim por i ens odiam. En Rami i en Bassam expliquen la seva història per «aprofitar el poder del seu dolor» i per fer-nos veure que aquesta història ens toca a tots i tots en som còmplices. Tots som dins l'apeirògon.

El llibre és una novel·la, però també és història, és política, és art, és ciència i és poesia. És un tapís fet d'un entramat de mil i un relats amb els fils principals de l'amistat, l'amor, la pèrdua i el sentiment d'identitat. Més endavant del llibre, se'ns amplia la definició d'apeirògon:

«En el seu conjunt, un apeirògon s'aproxima a la forma d'un cercle, però en una vista

ampliada d'un petit fragment, apareix com una línia recta. Es pot arribar a qualsevol punt dins de la totalitat. Qualsevol lloc és accessible. Tot és possible, fins i tot el que és aparentment impossible.

»Es pot arribar a qualsevol lloc dins d'un apeirògon i, al mateix temps, la totalitat de la forma és còmplice del viatge, fins i tot el que encara no s'ha imaginat.»

Tot és possible. Per això en Bassam i en Rami van pel món explicant la seva història, carregats d'esperança. «Encara creiem en el poder de les històries; tornem les nostres filles a la vida explicant-les i parlant-ne. És necessari que provem d'entendre'ns. Per entendre'ns, jo t'haig de conèixer i tu m'has de conèixer.» I no cal que ens estimem, diu McCann. Però hem de fer un esforç per conèixe'ns i comprendre'ns.

Colum McCann volia escriure una història que pogués entendre qui no sabés res del conflicte, però que també pogués interessar als entesos que en coneixen l'entrellat. L'escenari de la novel·la és un lloc on es troben tres continents, on hi ha tres religions, i on van i hi passen ocells que venen de tot arreu. McCann es fa seves les paraules d'un altre irlandès, Beckett: «La tasca de l'artista és trobar una forma on encaixar la confusió». McCann les fa seves volent expressar, a més de la confusió, la necessitat de poder reconèixer que de vegades no entenem res. I troba la forma geomètrica de l'apeirògon com a continent de tota la confusió, perquè una cosa, ni que sigui una impossible figura geomètrica, és molt més intel·ligent que la suma de les seves parts; per exemple, una bandada d'ocells.

Per a McCann el que és local és universal i una cosa molt petita pot ser èpica. La feina de l'artista és explicar coses que, si no fos mitjançant la ficció, els protagonistes mateixos no podrien explicar. De fet, McCann no veu diferència entre ficció i no-ficció. La paraula *ficció*, literalment, vol dir donar forma o modelar. Prové del llatí *factio*, una forma del verb *ingere*. Es tracta d'agafar alguna cosa que ja hi és i donar-hi una forma nova, diu.

McCann dona forma nova a un conflicte molt vell. L'acció de la novel·la transcorre durant un dia corrent i és una història senzilla: un home agafa la moto per anar a un monestir a trobar-se amb el seu amic, però en el transcurs d'aquest trajecte hi passa de tot. El llibre té una estructura simètrica i hi ha 1001 capítols breus o vinyetes o versets. És una mena de *collage* fragmentari que vol ser un «compendi de l'experiència humana», diu McCann i, per més que alci el vol, la història sempre torna a la mort de les dues nenes. Ja es veu que hi ha una referència a *Les mil i una nits*, i els versets evoquen la Bíblia, l'Alcorà, la Torà... Hi ha una voluntat d'estil bíblic, tot i que el llenguatge i l'ambient són moderns. El llibre, llegit en veu alta, té una cadència d'antic Testament: això és ben palpable si en sentim llegir algun fragment a l'autor.

Per a McCann la literatura pot ser una pausa, o un punt de suport, contra el desesper. N'hi ha prou, amb això? Per descomptat que no n'hi ha prou, però és tot el que tenim.

Els llibres de Colum McCann es tradueixen a moltes llengües, però aquest no s'ha traduït a l'hebreu. La novel·la, la poesia i el teatre poden fer més que cap altre art, perquè poden arribar molt endins de les coses. L'autor està convençut que la literatura pot canviar les coses, i per a McCann literatura és textura emocional, llenguatge i música. I, efectivament, les breus seccions o versets sovint sembla que tinguin una funció meditativa o fins i tot musical. La música és més important que la lletra: ens permet ser lliures. I la música l'entén tothom: en això la traducció aspira a la capacitat de la música: arribar a tothom. «Gràcies per la teva música», em diu en Colum a la dedicatòria del llibre. «La teva música», li dic. «La nostra música», acordem. I així queda escrit. Això és traduir, al capdavant. Que no pari la música!